

Οι στάσεις της ελληνικής Κοινής Γνώμης απέναντι στη Διακυβέρνηση

Γιάννης Μαυρής, Πολιτικός Επιστήμων, Ph.D.
Διευθύνων Σύμβουλος V-PRC

1. Η σημασία της εμπειρικής πολιτικής έρευνας για τη Διακυβέρνηση

Η μελέτη του θεσμού της Διακυβέρνησης συνιστά τον παλαιότερο κλάδο της εμπειρικής μελέτης της πολιτικής. Ως κλάδος της Πολιτικής Επιστήμης, ασχολείται με τη διερεύνηση των θεσμών και των διαδικασιών που χαρακτηρίζουν τα σημερινά πολιτικά συστήματα διεθνώς. Στα πλαίσια της μελέτης της Διακυβέρνησης, το ενδιαφέρον εστιάζεται σε μεγάλο βαθμό στην εξέταση των μορφών συμπεριφοράς και κυρίως στον τρόπο και στο βαθμό στον οποίο οι θεσμοί και οι διαδικασίες επηρεάζουν τη συμπεριφορά των πολιτών¹. Σήμερα, διόλου τυχαία, η μελέτη της Διακυβέρνησης προσανατολίζεται όλο και περισσότερο σε συγκριτικές έρευνες που πραγματοποιούνται σε περισσότερες χώρες². Μέσα από τη συγκριτική μελέτη αποκαλύπτεται η ιδιοσυγκρασία-οι ιδιαιτερότητες και η μοναδικότητα κάθε πολιτικού συστήματος.

Οι έρευνες της Διακυβέρνησης, αποτελούν διεθνώς, κεντρικό στοιχείο στην εμπειρική και θεωρητική διερεύνηση της πολιτικής. Αν και βασίζονται και αυτές στα ίδια μεθοδολογικά -με τις δημοσκοπήσεις- εργαλεία της εμπειρικής έρευνας, διαφέρουν, εντούτοις, από αυτές τόσο στο αντικείμενο, όσο και στο εύρος³. Οι δημοσκοπήσεις, που αποκτούν και στη χώρα μας αυξανόμενη βαρύτητα, προσφέρουν ένα χρήσιμο εργαλείο, παρέχουν εξαιρετικά χρήσιμες πληροφορίες για την παρακολούθηση των μεταβολών της συγκυρίας, αλλά και την περιοδική αποτύπωση των διακυμάνσεων της Κοινής Γνώμης, απέναντι στην κυβέρνηση και τις ασκούμενες πολιτικές⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για αυτό αποτελούν οι δείκτες της κυβερνητικής και πρωθυπουργικής δημοτικότητας, που συχνά δημοσιοποιούνται στα ΜΜΕ. Είναι όμως ανεπαρκείς όταν χρειάζεται να αποτυπωθούν τα βαθύτερα και μονιμότερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών στάσεων απέναντι στη Διακυβέρνηση: η βαθύτερη εμπιστοσύνη των πολιτών στο κράτος, καθώς και οι μακροπρόθεσμες κοινωνικές προσδοκίες για το ρόλο του. Για να γίνει κατανοητή η διαφορά δημοσκοπήσεων και ερευνών Διακυβέρνησης, θα πρέπει κανείς να λάβει υπόψη του τη διάκριση ανάμεσα σε: 1. γνώμες-απόψεις (views-opinions) που εκφράζει το Κοινό και οι οποίες επηρεάζονται από τη

¹ Βλέπε σχετικά J.Blondel, το λήμμα «Political Science» στο *W.Outhwaite & T.Bottomore (επιμ.): The Blackwell Dictionary of Twentieth-Century Social Thought*, Blackwell, Οξφόρδη 1996, σελ.482-486.

² Βλέπε σχετικά, M.Kaase & K.Newton, *Beliefs in Government*, Oxford University Press, Oxford 1995// O.Borre & E.Scarbrough, *The Scope of Government*, Oxford University Press, Oxford 1995// Peter Mair, «Comparative Politics: An Overview», στο *R.Goodin & H.Klingemann (επιμ.), A New Handbook of Political Science*, Οξφόρδη 1996, σελ. 309-335 και γενικότερα το τέταρτο μέρος: «Comparative Politics».

³ R.Jowel & A.Park, «Questioning British attitudes», στο *B.Taylor & K.Thomson (επιμ.), Understanding Change in Social Attitudes*, Dartmouth, Aldershot 1996, σελ.4.

⁴ Βλέπε σχετικά με το ζήτημα Γιάννης Μαυρής, «Δημοσκοπήσεις και Πολιτικό σύστημα στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο: *Το ΣΥΝΤΑΓΜΑ, Επιστημονικά Συνέδρια 1, «Τα Εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975*, εκδ.Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998, σελ.239-265.

συγκυρία, την αντζέντα των MME, κλπ. 2. στάσεις (attitudes), δηλαδή λιγότερο ευμετάβλητες, αλλά ακόμη όχι βαθειά ριζωμένες αντιλήψεις της Κοινής Γνώμης και 3. αξίες-κοσμοαντιλήψεις (values-world views) που συνιστούν περισσότερο σταθερές και εδραιωμένες πεποιθήσεις (beliefs) του Κοινού, η κατανόηση των οποίων βοηθά την πρόβλεψη και ερμηνεία των γνωμών (opinions) και στάσεων (attitudes), απέναντι σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων.

Η Ελληνική Έρευνα για τη Διακυβέρνηση που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Δημοσκοπήσεων V-PRC για λογαριασμό του ΙΣΤΑΜΕ (εφεξής ΕΕΔ-98), διεξήχθη για πρώτη φορά στην Ελλάδα⁵ και διαφέρει από τις έρευνες γενικής πολιτικής κουλτούρας που πραγματοποίησε το ΕΚΚΕ, τη δεκαετία του '80, καθώς εστιάζει ειδικά στο ζήτημα της Διακυβέρνησης⁶. Το βασικό μειονέκτημα της έρευνας είναι ότι συνιστά μια «στιγμιαία» μόνον αποτύπωση της σημερινής μεταβαλλόμενης πραγματικότητας και, επομένως, παρέχει μόνον μια στατική της εικόνα. Δυστυχώς, δεν διατίθενται διαχρονικές σειρές εμπειρικών δεδομένων, που θα επέτρεπαν να εντοπισθούν τάσεις, ή σημαντικές αλλαγές που έχουν επισυμβεί στην ελληνική κοινωνία, σε σύγκριση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Η ερευνητική ομάδα αξιοποίησε την πολυετή διεθνή εμπειρία της κοινωνικής και πολιτικής έρευνας, ενσωματώνοντας το βασικό σώμα της αντίστοιχης έρευνας που έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα τρεις φορές (1985-1990-1996) στα πλαίσια του Διεθνούς Προγράμματος για την Κοινωνική Έρευνα. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι πρόκειται για τη μεγαλύτερη συγκριτική κοινωνική έρευνα που διεξάγεται σήμερα διεθνώς από Πανεπιστημιακά Ινστιτούτα και Οργανισμούς σε 30 χώρες (μεταξύ αυτών σε όλες τις βασικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Κύπρο)⁷. Επίσης, είναι συμβατή με τις αντίστοιχες έρευνες για τη Διακυβέρνηση που πραγματοποιούνται εδώ και δεκαετίες, σε ετήσια βάση, στην Μ.Βρετανία, και στις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, τη βρετανική έρευνα Κοινωνικών στάσεων (BSA)⁸, τις

⁵ Η εν λόγω ποσοτική έρευνα, πραγματοποιήθηκε με ατομικές συνεντεύξεις, πρόσωπο με πρόσωπο, στα νοικοκυριά των ερωτηθέντων, με χρήση δομημένου ερωτηματολογίου και κάλπης για τη συλλογή των κομματικών προτιμήσεων. Διεξήχθη στο σύνολο της χώρας, πλην των νήσων Αιγαίου και Ιονίου, στον γενικό πληθυσμό 18 ετών και άνω, κατά το χρονικό διάστημα 9 Ιουνίου - 8 Ιουλίου 1998. Το σχεδιασθέν μέγεθος του δείγματος ανέρχεται σε 1375 άτομα και το πραγματοποιηθέν σε 1191. Το δείγμα επελέγη με τη μέθοδο της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας. Προκειμένου να εξισορροπηθούν τυχόν παράγοντες μεροληψίας, το δείγμα σταθμίσθηκε εκ των υστέρων, ως προς το φύλο και την ηλικία των ερωτηθέντων, βάσει της απογραφής πληθυσμού της ΕΣΥΕ του 1991 και ως προς την ψήφο των βουλευτικών εκλογών του Σεπτεμβρίου του 1996.

⁶ Για τις έρευνες του ΕΚΚΕ, βλέπε Γ.Μαυρογορδάτος, Η.Νικολακόπουλος κ.α., «Συγκριτική Έρευνα Πολιτικής Κουλτούρας στις χώρες της Νότιας Ευρώπης: εισαγωγικές παρατηρήσεις», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, ειδικό τεύχος 69α, 1988 και «Πολιτική κουλτούρα: συγκριτικά στοιχεία και κριτικές θεωρήσεις», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, ειδικό τεύχος 75α, 1990.

⁷ International Social Survey Programme - I.S.S.P. Πρόκειται για ένα διεθνές ετήσιο διαρκές πρόγραμμα πολυμερούς ερευνητικής συνεργασίας, που καλύπτει σημαντικούς τομείς της επιστημονικής κοινωνικής έρευνας. Αναλυτικότερα, βλέπε: <http://www.issp.org>. Στην ΕΕΔ-98 χρησιμοποιήθηκαν οι εξής έρευνες του ISSP: α) 1985 Role of Government I, β) 1990 Role of Government II, γ) 1996 Role of Government III

⁸ Η ετήσια έρευνα British Social Attitudes του Social and Community Planning Research (SCPR) πραγματοποιείται ανελλιπώς από το 1983. Βλέπε σχετικά Β.Taylor & Κ.Thomson (επιμ.), Understanding Change in Social Attitudes, Dartmouth, Aldershot 1996// Social and Community Planning Research, British Social Attitudes. Cumulative Sourcebook: the first six years, Gower, Aldershot 1992// Επίσης, British Social Attitudes, annual reports.

αμερικανικές Εθνικές Εκλογικές Έρευνες (NES)⁹ και την επίσης αμερικανική Έρευνα Γενικών Κοινωνικών Στάσεων (GSS)¹⁰.

Τα δεδομένα της ΕΕΔ-98 καλύπτουν ένα σημαντικό κενό στο χώρο της κοινωνικής και πολιτικής έρευνας στη χώρα μας. Είναι πολύτιμα, τόσο για τους φορείς άσκησης της πολιτικής, όσο και για την επιστημονική κοινότητα, καθότι επιτρέπουν την συγκριτική μελέτη των στάσεων της ελληνικής Κοινής Γνώμης. Η διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων απέναντι στη Διακυβέρνηση πραγματοποιήθηκε σε ένδεκα (11) άξονες που εκτίθενται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 1: Άξονες διερεύνησης των στάσεων της Κοινής Γνώμης απέναντι στη Διακυβέρνηση

- 1 Εμπιστοσύνη (Trust)
- 2 Αποτελεσματικότητα του συστήματος/ Προσωπική αποτελεσματικότητα (System-personal efficacy)
- 3 Αποκρισιμότητα (Responsiveness)
- 4 Περιοχές αρμοδιοτήτων/ (Responsibility Areas)
- 5 Παρεμβατισμός/ ρόλος στην οικονομία (Government intervention in the economy)
- 6 Προτεραιότητες δημοσίων δαπανών (Government spending priorities)
- 7 Προτεραιότητες/επιλογές κυβερνητικής πολιτικής (Government priorities/options)
- 8 Απόδοση (Performance)
- 9 Ικανότητα (Efficiency)
- 10 Ισχύς-δύναμη/Επιρροή των ομάδων πίεσης (Power-Ability to change things/ Pressure groups)
- 11 Μορφές Πολιτικής διαμαρτυρίας απέναντι στη Διακυβέρνηση (Political Protest)

2. Εμπιστοσύνη στη Διακυβέρνηση

Βασική διαπίστωση της έρευνας είναι η βαθύτατη - θα μπορούσε να χαρακτηριστεί δομική - κρίση εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση. Η κρίση εμπιστοσύνης πιστοποιεί με τη σειρά της μια κρίση εκπροσώπησης, κυρίως των κυριαρχούμενων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων. Το 1/3 του κοινωνικού σώματος δεν εμπιστεύεται ποτέ τις κυβερνήσεις στην Ελλάδα, ενώ οι 7 στους 10 (71,1%) την εμπιστεύονται μόνον περιστασιακά (πίνακας 1). Τα 3/4 (75,2%) θεωρούν ότι οι Κυβερνήσεις εξυπηρετούν τα μεγάλα συμφέροντα, είναι δηλαδή υποταγμένες στο κεφάλαιο, (πίνακας 2) ενώ ως προς την υφιστάμενη διαχείριση του δημοσίου χρήματος, ένας στους δύο πολίτες θεωρεί, ότι το δημόσιο χρήμα διασπαθίζεται. (πίνακας 3). Από την άλλη πλευρά, η αίσθηση της διαφθοράς στο επίπεδο των κυβερνώντων είναι γενικευμένη και διάχυτη, αφού το 70% αποδέχεται την άποψη ότι "στην Κυβέρνηση αρκετοί και όλοι είναι διεφθαρμένοι", αλλά και το 19% διαπιστώνει περιορισμένη διαφθορά (πίνακας 4).

⁹ Οι αμερικανικές Εθνικές Εκλογικές Έρευνες (National Election Studies) διεξάγονται από το 1948 από το Κέντρο Πολιτικών Ερευνών του Ινστιτούτου Κοινωνικής Έρευνας του Πανεπιστημίου του Michigan και αποτελούν διεθνώς τη μεγαλύτερη χρονοσειρά εμπειρικών δεδομένων πολιτικής έρευνας. Αναλυτικότερα, βλέπε <http://www.umich.edu/~nes>

¹⁰ Η έρευνα General Social Survey (GSS) είναι επαναλαμβανόμενη σε τακτικά χρονικά διαστήματα έρευνα νοικοκυριών και πραγματοποιείται από το National Opinion Research Center (NORC), από το 1972. Αναλυτικότερα, <http://www.norc.uchicago.edu/gss.htm>.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Εμπιστοσύνη στη Διακυβέρνηση

Πόσο συχνά πιστεύετε ότι οι κυβερνήσεις της χώρας κάνουν αυτό που είναι σωστό:”

	%
Ποτέ/Σχεδόν ποτέ	31,6
Μερικές φορές	39,5
Τις περισσότερες φορές	14,8
Σχεδόν πάντοτε/Πάντοτε	5,7
ΔΓ/Εξαρτάται	8,4
Σύνολο	100,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Υπαγωγή των κυβερνήσεων σε οικονομικά συμφέροντα

“Οι κυβερνήσεις της χώρας δουλεύουν:”

	%
Για λίγα/μεγάλα συμφέροντα	75,2
Για το καλό όλων	10,3
ΔΓ/ΔΑ/Εξαρτάται	14,4
Σύνολο	100,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Σπατάλη του δημοσίου χρήματος

“Οι κυβερνήσεις της χώρας σπαταλάνε:”

	%
Πολλά	48,7
Αρκετά	32,4
Οχι πολλά	8,8
ΔΓ/ΔΑ/Εξαρτάται	10,1
Σύνολο	100,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Η διαφθορά στην Κυβέρνηση

“Οι διεφθαρμένοι στην Κυβέρνηση είναι:”

	%
Σχεδόν κανένας	2,0
Οχι πολλοί	18,6
Αρκετοί	56,6
Όλοι	13,4
ΔΓ/ΔΑ	9,3
Σύνολο	100,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

Από το συνδυασμό των απαντήσεων στις προηγούμενες τέσσερις ερωτήσεις προκύπτει ο λεγόμενος δείκτης εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση (*Government Trust Index*), που χρησιμοποιείται διεθνώς για τη μέτρηση των στάσεων του κοινού¹¹: Η κατανομή των απαντήσεων, με βάση αυτόν το δείκτη παρουσιάζεται στον πίνακα 5.

¹¹ Βλέπε σχετικά NES, ό.π.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 : Δείκτης εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση

	%
--	46,7
-	42,4
+	7,8
++	3,1

Πηγή: ΕΕΔ-98

Η χαμηλή νομιμοποίηση της Διακυβέρνησης που διαπιστώνεται, -οι αρνητικές στάσεις «- -» και «-» διακατέχουν το 89% των ερωτηθέντων- δεν αποτελεί βεβαίως ελληνική ιδιομορφία. Αποτελεί μονιμότερο χαρακτηριστικό και δομικό στοιχείο της σύγχρονης αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, που επιβεβαιώνεται και από τις εμπειρικές έρευνες στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες¹². Συνιστά, όπως ειπώθηκε και προηγουμένως, δομική κρίση εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση. Λόγω έλλειψης εμπειρικών δεδομένων για παλαιότερες περιόδους, δεν γνωρίζουμε αν η υποστήριξη της ελληνικής Κοινής Γνώμης υπήρξε ανέκαθεν τόσο χαμηλή, ή σε ποιό βαθμό αυτή η επιδείνωση είναι παράγωγο των μεταβολών της πολιτικής κατά την τελευταία δεκαετία. Το βέβαιον είναι ότι το 1/2 των Ελλήνων πολιτών έχει άρει συνολικά την εμπιστοσύνη του προς τη Διακυβέρνηση, ενώ το υπόλοιπο μισό, πλην μιας μικρής μερίδας, διάκειται αρνητικά προς αυτήν. Από την προηγούμενη διαπίστωση γεννώνται εξαιρετικά κρίσιμα ερωτήματα: Που οφείλεται η κρίση εμπιστοσύνης και που κατευθύνεται; Πόσο μπορεί να επηρεάζεται από συγκυριακούς παράγοντες που επιτείνουν τα μονιμότερα χαρακτηριστικά της; Πόσο σημαντικός παράγων είναι η κομματική προτίμηση/ταύτιση; Έχει αύξουσα ή φθίνουσα σημασία; Αλλά και πόσο επηρεάζουν την εικόνα της Διακυβέρνησης τα πολιτικά κόμματα; Πόσο σοβαρές συνέπειες μπορεί να έχει για τη σημερινή μορφή του κομματικού συστήματος και ευρύτερα για το πολιτικό σύστημα;

Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαίες ορισμένες οριοθετήσεις για να αποφευχθεί μια σχηματική ερμηνεία του φαινομένου: Πρώτον, η έλλειψη εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση δεν συνεπάγεται ευθέως και κρίση εμπιστοσύνης προς το πολιτικό σύστημα. Συνδέεται βεβαίως, αλλά όχι ευθύγραμμα με αυτό. Δεύτερον, η κάμψη της εμπιστοσύνης δεν μεταφράζεται αυτομάτως σε απομάκρυνση από την πολιτική διαδικασία. Το 86,5% όσων δεν εμπιστεύονται καθόλου τη Διακυβέρνηση (θέση «--» του δείκτη) δηλώνει, ταυτοχρόνως, ότι ψήφισε στις προηγούμενες εκλογές του 1996. Το ίδιο ακριβώς ποσοστό εμφανίζεται και μεταξύ εκείνων που εμπιστεύονται περισσότερο τη Διακυβέρνηση (θέση «++» του δείκτη). Πολιτικές και εκλογικές έρευνες έχουν δείξει αλλού (πχ. στη Μ.Βρετανία), αφενός, ότι η χαμηλή εμπιστοσύνη στη Διακυβέρνηση δεν οδηγεί αυτομάτως στην αποχή από τις εκλογές, ή εν γένει στην μείωση της πολιτικής συμμετοχής και αφετέρου, ότι η κάμψη της εμπιστοσύνης συνδέεται με μια αυξανόμενη υποστήριξη προς προτεινόμενες θεσμικές και συνταγματικές αλλαγές¹³. Από την άποψη αυτή, αποκτά ιδιαίτερη σημασία η συζήτηση για τη Συνταγματική Αναθεώρηση, που στην ουσία δεν έγινε, αλλά και ο δημόσιος

¹² Βλέπε σχετικά, H-D. Klingemann & D.Fuchs (επιμ.), *Citizens and the State*, Oxford University Press, Oxford 1995// Pippa Norris (επιμ.), *Critical Citizens*, Oxford University Press, Oxford 1999.

¹³ J.Curtice & R. Jowell, «Trust in the political system», σελ.89-109, στο *R.Jowell et al. (επιμ.), British Social Attitudes, the 14th report*, 1997/98 edition, Ashgate, Aldershot 1997.

διάλογος για τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις, που επίσης παραμένει ισχνός. Τρίτον, η διάχυτη τάση κοινωνικού αυταρχισμού, που διαπιστώνεται στα δεδομένα της έρευνας συνυπάρχει μεν, αλλά δεν συνδέεται αυτομάτως με την κρίση εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση. Ειπωμένο διαφορετικά, η κρίση εμπιστοσύνης προς τη Διακυβέρνηση, δεν οδηγεί, τουλάχιστον μέχρι σήμερα «νομοτελειακά» και ευθύγραμμα στον κοινωνικό αυταρχισμό. Τέταρτον, από την άλλη πλευρά, η κρίση εμπιστοσύνης δεν οδηγεί αυτομάτως ούτε στην κοινωνική κινητοποίηση, αλλά κάτι παρόμοιο είναι αρκετά πιθανό να συμβεί, όπως άλλωστε έδειξαν τα πρόσφατα παραδείγματα της Παιδείας, των αγροτικών κινητοποιήσεων των τελευταίων ετών, αλλά και κυρίως η υπόθεση Οτσαλάν.

Α) Ως προς τα ερωτήματα που τέθηκαν, το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι, αν και η κρίση εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση επηρεάζεται, ως ένα βαθμό, από τις κομματικές προτιμήσεις, δεν μπορεί να αποδοθεί μόνον, ή αποκλειστικά σε αυτές, δηλαδή απλώς σε αντιπολιτευτικές διαθέσεις απέναντι στο σημερινό κυβερνητικό κόμμα. Αντιθέτως, η κρίση εμπιστοσύνης είναι διάχυτη και καλύπτει οριζόντια όλο το πολιτικό φάσμα. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά εντοπίζονται, ως αναμένεται, μεταξύ των ψηφοφόρων της ΝΔ και του ΚΚΕ, μεταξύ των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του '96, μόνον το 27,5% και μεταξύ των σημερινών ψηφοφόρων μόνον το 30,1% (λιγότερο από το 1/3) εμπιστεύονται τη Διακυβέρνηση (πίνακας 6).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Δείκτης εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση και κομματική προτίμηση. Ποσοστό % των ψηφοφόρων '96 και σημερινών ψηφοφόρων, που εμπιστεύονται την Διακυβέρνηση (θέσεις «++» και «+» του δείκτη)

Κόμμα	Ψηφοφόροι '96	Ψηφοφόροι '99
ΠΑΣΟΚ	27,5	30,1
ΝΔ	15,5	17,1
ΚΚΕ	15,3	15,4
ΣΥΝ	21,4	20,1
ΔΗΚΚΙ	36,4	22,7
ΠΟΛΑΝ	33,3	--

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Κοινωνικά χαρακτηριστικά της δυσπιστίας απέναντι στη Διακυβέρνηση. Χαμηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση (θέσεις «-» και «-» του δείκτη - μέσος όρος = 46,7%)

Κατηγορία	Δεν εμπιστεύονται
Απόφοιτοι Α' βάθμιας εκπαίδευσης	56
Συνταξιούχοι	53
Αγρότες	66
Χαμηλά εισοδήματα (<150.000)	55
Κοινωνική-επαγγελματική τάξη DE	53
Θέσεις 1-3 στην υποκειμενική κοινωνική κλίμακα	73
Φτωχοί	66
Δυσανεστημένοι από τη ζωή	59
Μεγάλη οικονομική δυσκολία	61
Ανασφάλεια για το μέλλον	56
Επιδείνωση προσωπικών οικονομικών τον επ. χρόνο	64
Τακτικά εκκλησιαζόμενοι	67

Πηγή: ΕΕΔ-98

Β). Η κρίση εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση έχει σαφέστατα κοινωνικά χαρακτηριστικά (πίνακας 7): Τα χαμηλότερα ποσοστά εμπιστοσύνης, ή τα υψηλότερα ποσοστά δυσπιστίας εντοπίζονται μεταξύ των κατώτερων και οικονομικά ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων. Συνιστά σαφέστατη κρίση εκπροσώπησης, με συνέπειες στο υφιστάμενο κομματικό σύστημα, στην εκλογική βάση και φυσιολογία τόσο του ΠΑΣΟΚ, όσο και της ΝΔ. Άλλωστε αυτό καταδείχθηκε και στις εκλογικές αναμετρήσεις των τελευταίων ετών.

3. Αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης

Η χαμηλή εμπιστοσύνη στη Διακυβέρνηση εξηγείται σε μεγάλο βαθμό, από τις εδραιωμένες πεποιθήσεις του Κοινού, αναφορικά με αυτό που αποκαλείται χαμηλή πολιτική αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης (low political efficacy). Η πολιτική αποτελεσματικότητα μπορεί να αναλυθεί: Πρώτον, στη αποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος (system efficacy). Χαμηλή αποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος σημαίνει ότι το σύστημα δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στα αιτήματα της κοινωνίας. Η χαμηλή αποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος μπορεί να αναλυθεί με τη σειρά της: α) σε έλλειψη εμπιστοσύνης σε αυτούς που ασκούν τη Διακυβέρνηση (κυβερνώντες) (πίνακας 8) και β) σε έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα κόμματα της Διακυβέρνησης (πίνακας 9)¹⁴¹⁵.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Στάσεις απέναντι στους κυβερνώντες

	Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ Απόλυτα + Μάλλον
Όποιος αποκτήσει την εξουσία, κοιτάζει πάντα τα προσωπικά του συμφέροντα	62,5	83,3
Αυτοί που εκλέγονται Βουλευτές, χάνουν γρήγορα την επαφή τους με τον κόσμο	55,8	81,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Στάσεις απέναντι στα κόμματα Διακυβέρνησης

	Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ Απόλυτα + Μάλλον
Τα κόμματα ενδιαφέρονται μόνο για την ψήφο των πολιτών και όχι για τη γνώμη τους	60,2	84,8
Τα πολιτικά κόμματα κατηγορούνται συνεχώς μεταξύ τους, αλλά στη πραγματικότητα είναι όλα τα ίδια	44,1	65,2

Πηγή: ΕΕΔ-98

Δεύτερον, είναι δυνατόν να οφείλεται, σε χαμηλή προσωπική πολιτική αποτελεσματικότητα. Με τον όρο αυτόν νοείται ο βαθμός στον οποίο οι άνθρωποι

¹⁴ J.Curtice & R. Jowell, ό.π., σελ.93.

¹⁵ Για τη μέτρηση της πολιτικής και προσωπικής αποτελεσματικότητας χρησιμοποιούνται 5βάθμιες κλίμακες Likert (συμφωνώ απόλυτα-διαφωνώ απόλυτα), διατεταγμένες με τέτοιο τρόπο, ώστε οι υψηλότερες τιμές να υποδηλώνουν υψηλότερη αποτελεσματικότητα.

αισθάνονται τον εαυτό τους ικανό να συμμετέχει αποτελεσματικά στην πολιτική (πίνακας 10). Με βάση τις τοποθετήσεις στα παραπάνω θέματα, υπολογίζεται η αθροιστική τετραβάθμια κλίμακα πολιτικής αποτελεσματικότητας, (πίνακας 11), όπου με «- -» υποδηλώνεται η υποκειμενική πολιτική αναποτελεσματικότητα και με «++» υποδηλώνεται η υποκειμενική πολιτική αποτελεσματικότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Προσωπική πολιτική αποτελεσματικότητα

	Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ Απόλυτα + Μάλλον
Τους πολιτικούς δεν τους πολυενδιαφέρει τι σκέπτονται άνθρωποι σαν κι εμένα	54,2	80,2
Αισθάνομαι, ότι δεν έχω κανένα έλεγχο πάνω στις αποφάσεις που παίρνουν οι πολιτικοί	47,9	80,1
Άνθρωποι σαν και εμένα δεν έχουν καμμία επιρροή στο τι κάνει η κυβέρνηση	46,5	77,2
Η ψήφος είναι το μόνο μέσο που έχουν οι πολίτες για να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο οι Κυβερνήσεις χειρίζονται τα πράγματα	51,1	77,8
Γενικά η πολιτική είναι τόσο μπερδεμένη, που άνθρωποι σαν κι εμένα δεν μπορούν να την καταλάβουν	21,5	42,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 :Κλίμακα πολιτικής αποτελεσματικότητας

	%
--	46,7
-	49,0
+	4,3
++	0,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

Για τη μέτρηση της υποκειμενικής πολιτικής αποτελεσματικότητας χρησιμοποιείται και ο παρεμφερής Δείκτης πολιτικής αποξένωσης (External Political Efficacy Index)¹⁶. Ο εν λόγω δείκτης υπολογίζεται με βάση τις απαντήσεις των ερωτημένων μόνον σε δύο θέματα του πίνακα 10 (πρώτο και τρίτο). Τα αποτελέσματα αυτού του υπολογισμού δίδονται στον πίνακα 12.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12 :Δείκτης Πολιτικής Αποξένωσης

	%
--	54,9
-	32,5
+	10,9
++	1,8

Πηγή: ΕΕΔ-98

¹⁶ Βλέπε NES, ό.π..

4. Αποκρισιμότητα της Διακυβέρνησης

Οι Έλληνες πολίτες είναι πεπεισμένοι ότι η Διακυβέρνηση δεν λαμβάνει υπόψιν της τις προσδοκίες τους. Η λεγόμενη αποκρισιμότητα (responsiveness) της Διακυβέρνησης είναι επίσης εξαιρετικά χαμηλή: Η αποκρισιμότητα μετράται σε δύο διαστάσεις: α) στο επίπεδο λήψης των αποφάσεων με την ερώτηση: «Όταν παίρνουν αποφάσεις οι Κυβερνήσεις, πόση προσοχή δίνουν στο τι σκέφτεται ο κόσμος;» και β) στο επίπεδο των εκλογών, με την ερώτηση: «Και οι εκλογές πόσο κάνουν τις κυβερνήσεις να δώσουν προσοχή στο τι σκέφτεται ο κόσμος;». Τα σχετικά αποτελέσματα της έρευνας δίδονται στον πίνακα 17, όπου παρατίθενται συγκριτικά, και τα δεδομένα για τις ΗΠΑ. Μόλις το 8,5% (λιγότεροι από 1 στους 10) πιστεύει ότι οι κυβερνήσεις δίνουν προσοχή στο τι σκέπτεται ο κόσμος. Το 47% (σχεδόν το 1/2) πιστεύει “καθόλου”, την ίδια στιγμή που στις ΗΠΑ το αντίστοιχο ποσοστό περιορίζεται μόλις στο 26%. Αντιθέτως, η σημασία των εκλογών, ως μέσου εξαναγκασμού της Διακυβέρνησης διατηρείται σε υψηλά επίπεδα. Το 43,5% των ερωτηθέντων συμφωνεί με την άποψη, ότι οι εκλογές αναγκάζουν τις κυβερνήσεις “να δώσουν προσοχή στο τι σκέφτεται ο κόσμος”.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Αποκρισιμότητα της Διακυβέρνησης (Πόσο ακούνε οι κυβερνήσεις τους πολίτες)

	Κυβερνήσεις		Εκλογές	
	GR-98	USA-94	GR-98	USA-94
Αρκετά	8,5	12	43,5	47
Λίγο	40,7	60	35,3	41
Καθόλου	47,2	26	16,8	11
ΔΓ/ΔΑ	3,7	1	4,3	1

Πηγή: ΕΕΔ-98, NES

Είναι εμφανές, ότι η ελληνική Κοινή Γνώμη εξακολουθεί να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις εκλογές, όπως και στην ψήφο (το εκλογικό δικαίωμα). Η αυξημένη σημασία των εκλογών στην Ελλάδα, αποτέλεσμα και της ιστορικής εδραίωσης της κοινοβουλευτικής ιδεολογίας, συνδυάζεται με το γεγονός της χαμηλής προσωπικής αποτελεσματικότητας που προκύπτει από την έρευνα. Αποτελεί στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας του κοινωνικού σχηματισμού, που θα μπορούσε να αποδοθεί στην καθυστέρηση της λεγόμενης κοινωνίας των πολιτών. Η προηγούμενη διαπίστωση εξηγεί γιατί στην Ελλάδα η κοινωνική δυσαρέσκεια από τη Διακυβέρνηση μπορεί να λαμβάνει ευκολότερα τη μορφή της κοινοβουλευτικής - εκλογικής διέξοδου, με αποδοκιμασία του κυβερνώντος κόμματος. Εύλογα μπορεί να υποθέσει κανείς, ότι η πιθανότητα να δοθεί παρόμοια διέξοδος και στη σημερινή συγκυρία παραμένει σημαντική.

5. Η δυναμική της πολιτικής διαμαρτυρίας

Η τάση κοινοβουλευτικής διεξόδου της δυσαρέσκειας από τη Διακυβέρνηση, φαίνεται ότι λειτουργεί αποτρεπτικά για την κοινωνική κινητοποίηση. Στοιχείο που απαντά ως ένα βαθμό και στο επίκαιρο ζήτημα που αφορά τις μορφές διαμαρτυρίας απέναντι στη Διακυβέρνηση. Διότι το ερώτημα που τίθεται εδώ

συνίσταται στο κατά πόσο η κρίση εμπιστοσύνης οδηγεί/προκαλεί την κοινωνική κινητοποίηση. Για τη διερεύνηση των στάσεων του κοινού απέναντι σε μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας, χρησιμοποιείται η λεγόμενη κλίμακα πολιτικής διαμαρτυρίας (Protest scale), που μετράει την αποδοχή, ή ανοχή του κοινού απέναντι στις παραδοσιακές, αλλά και στις μη-συμβατικές μορφές πολιτικής κινητοποίησης (βλέπε πίνακες 18-21)¹⁷.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Τα θέματα της κλίμακας πολιτικής διαμαρτυρίας

Υπάρχουν διάφορες ενέργειες με τις οποίες ο κόσμος, ή οι οργανώσεις μπορούν να διαμαρτυρηθούν για μια απόφαση της κυβέρνησης, με την οποία διαφωνούν πολύ έντονα. Από τις ενέργειες που θα σας διαβάσω, εσείς προσωπικά, ποιές θα λέγατε ότι εγκρίνετε και ποιές ότι δεν εγκρίνετε; Εγκρίνετε ...

- Τις αφίσσες και τις προκηρύξεις;
- Τις πορείες και διαδηλώσεις;
- Τις απεργίες;
- Την καταστροφή πραγμάτων (βιτρίνες, λεωφορεία)
- Τις καταλήψεις κτιρίων (σχολείων, εργοστασίων, πανεπιστημίων)
- Τις καταλήψεις εθνικών δρόμων;
- Τις Πανελλαδικές/Εθνικές Απεργίες;

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Στάσεις απέναντι σε μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας

	Εγκρίνω Απόλυτα+Μάλλον	Ούτε / Ούτε	Δεν εγκρίνω Απόλυτα+Μάλλον
Αφίσσες και προκηρύξεις	38,9	24,3	42,4
Πορείες και διαδηλώσεις	52,7	17,4	28,0
Απεργίες	60,8	15,2	20,6
Καταστροφή πραγμάτων (βιτρίνες, λεωφορεία)	1,1	11,7	91,2
Καταλήψεις κτιρίων (σχολείων, εργοστασίων, πανεπιστημίων)	10,1	16,2	75,7
Καταλήψεις εθνικών δρόμων	13,4	17,3	69,0
Πανελλαδικές απεργίες	51,1	12,6	28,4

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Κλίμακα Πολιτικής Διαμαρτυρίας (Protest Scale)

	%
--	23,0
-	45,4
+	27,1
++	4,5

Πηγή: ΕΕΔ-98

Cronbach's Alpha =0,77

¹⁷ Για τη μέτρηση των στάσεων απέναντι στις μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας χρησιμοποιείται επίσης η 5βάθμια κλίμακα Likert (εγκρίνω-δεν εγκρίνω). Σχετικά με την κλίμακα βλέπε Social and Community Planning Research, British Social Attitudes, ό.π., σελ.Α-20-Α-22// J.Curtice & R. Jowell, ό.π., σελ.94// Επίσης, βλέπε Geoffrey Evans, «Class, powerlessness and political polarization», European Journal of Social Psychology Vol.23, 1993, σελ.495-511, επεξηγείται επαρκώς η χρήση των κλιμάκων Likert.

Τα έξι θέματα που χρησιμοποιούνται στην κλίμακα πολιτικής διαμαρτυρίας δίδονται στον πίνακα 18, ενώ οι κατανομές των απαντήσεων στον πίνακα 19. Η συνοχή της κλίμακας είναι ικανοποιητική (Ο συντελεστής Alpha του Cronbach για την κλίμακα υπολογίζεται σε 0.77). Στον πίνακα 20 δίδεται, χάριν απλούστευσης, η κλίμακα πολιτικής διαμαρτυρίας, σε 4-βάθμια βάση. Από την κατανομή προκύπτει ότι σε ένα σημαντικό τμήμα του Κοινού -αθροιστικά περισσότερο από 30%- οι παραδοσιακές μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας, αλλά και οι μη-συμβατικές είναι σε μεγάλο βαθμό νομιμοποιημένες -τουλάχιστον ιδεολογικά. Σχετική με αυτό το ζήτημα είναι και η ιδεολογική αποδοχή της «παραβατικότητα» (πίνακας 22) που στα πλαίσια του παρόντος άρθρου απλώς επισημαίνεται, καθότι αποτελεί αυτοτελές θέμα. Θα πρέπει να σημειωθεί παρενθετικά ότι η αποδοχή των μορφών διαμαρτυρίας είναι ιδιαίτερα αυξημένη μεταξύ των νεότερων ηλικιακών ομάδων, στοιχείο που αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη σημερινή συγκυρία επανεμφάνισης κινήσεων στο χώρο της νεολαίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Στάση απέναντι σε μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας απέναντι στην κυβέρνηση

Μορφές διαμαρτυρίας	Δεν εγκρίνουν καθόλου
Απεργίες	10,5%
Πορείες/διαδηλώσεις	15,8%
Καταλήψεις εθνικών οδών	56,7%
Καταλήψεις κτιρίων	64,2%
Πανελλαδικές Απεργίες	21,3%

Πηγή: ΕΕΔ-98

ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Στάσεις απέναντι στο Νόμο

	%
Πρέπει να υπακούν στους νόμους χωρίς εξαιρέσεις	57,8
Να ακολουθούν τη συνείδησή τους, έστω και αν αυτό σημαίνει παραβίαση του νόμου	34,1
ΔΓ/ΔΑ	8,1
Σύνολο	100,0

Πηγή: ΕΕΔ-98

Η χαμηλή εμπιστοσύνη στην Διακυβέρνηση δείχνει επομένως να συμβαδίζει με υψηλή κοινωνική ανοχή σε μη-συμβατικές μορφές πολιτικής διαμαρτυρίας.(Βλέπε ειδικότερα πίνακα 21). Δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα αν η τάση είναι αύξουσα, ή φθίνουσα σε σύγκριση με την προηγούμενη δεκαετία. Ούτε αν οφείλεται μόνον σε ιστορικούς λόγους και απλώς συντηρείται (αναπαράγεται), ή αν αντιθέτως προκαλείται από την έλλειψη εμπιστοσύνης στη Διακυβέρνηση. Από την άλλη πλευρά, ακόμη και αν η σημερινή χαμηλή εμπιστοσύνη μπορεί να συνοδεύεται από αυξανόμενη ανοχή της πολιτικής δράσης τρίτων, δεν σημαίνει εντούτοις ότι οδηγεί ευθύγραμμα, ή πάντοτε και σε ενεργό συμμετοχή σε συμβατικές, ή μη μορφές διαμαρτυρίας, δηλαδή σε κοινωνική

κινητοποίηση¹⁸. Πάντως η εμπειρία των τελευταίων ετών (εκπαιδευση, ύπαιθρος, υπόθεση Οτσαλάν, αντιπολεμικές διαδηλώσεις) συνηγορούν προς αυτήν την κατεύθυνση.

6. Αρμοδιότητες της Διακυβέρνησης

Σε αυτό το σημείο της ανάλυσης τίθεται το κομβικό θέμα των αρμοδιοτήτων της Διακυβέρνησης. Με άλλους όρους τι περιμένει η κοινωνία από το Κράτος, τι ζητούν οι πολίτες από τη Διακυβέρνηση, ποιά είναι, σε τελική ανάλυση, η ζήτηση για κρατικό παρεμβατισμό. Η μέχρι τώρα ανάλυση αποκαλύπτει τη βαθύτατη δυσaréσκεια που αποκρυσταλλώνεται στις στάσεις της ελληνικής Κοινής Γνώμης απέναντι στη Διακυβέρνηση. Ωστόσο, αυτή η δυσaréσκεια συμβαδίζει με αυξημένες προσδοκίες για κρατικό παρεμβατισμό. Η μέτρηση των στάσεων της ΚΓ σχετικά με τις αρμοδιότητες της Διακυβέρνησης, γίνεται με βάση ποιούς τομείς αρμοδιοτήτων θεωρούν οι ερωτώμενοι ευθύνη των κυβερνήσεων (πίνακας 23).

ΠΙΝΑΚΑΣ 23: Αρμοδιότητες της Διακυβέρνησης (διατύπωση)

“Γενικά, πιστεύετε ότι πρέπει να είναι, ή δεν πρέπει να είναι ευθύνη των κυβερνήσεων...”

1. Να εξασφαλίζουν δουλειά σε όποιον ζητάει;
 2. Να ελέγχουν τις τιμές;
 3. Να φροντίζουν την υγεία των αρρώστων;
 4. Να εξασφαλίζουν αξιοπρεπή διαβίωση για τους ηλικιωμένους;
 5. Να εξασφαλίζουν στις επιχειρήσεις τη βοήθεια που χρειάζονται για να αναπτυχθούν;
 6. Να εξασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση για τους ανέργους;
 7. Να μειώνει τις εισοδηματικές διαφορές ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς;
-

Πηγή: ΕΕΔ-98

Γίνεται φανερό ότι οι προσδοκίες της ελληνικής Κοινής Γνώμης από τη Διακυβέρνηση παραμένουν εξαιρετικά υψηλές (πίνακας 24). Αυτό σημαίνει ότι οι παραδοσιακές μορφές του Κοινωνικού κράτους είναι βαθειά ριζωμένες, συνιστούν «αξίες». Τα ευρήματα της ΕΕΔ-98 συγκλίνουν με αντίστοιχα παρόμοιων ερευνών σε αρκετές χώρες (ΗΠΑ, Αυστραλία, Γερμανία, Μ.Βρετανία, Αυστρία, Ιταλία, κλπ.). Οι πλέον πρόσφατες και περισσότερο συνεκτικές έρευνες Κοινής Γνώμης για το ρόλο και τη λειτουργία του κράτους καταλήγουν σε αντίστοιχα συμπεράσματα¹⁹.

Το συμπέρασμα, επομένως, που επιβεβαιώνει και η ΕΕΔ-98 είναι ότι η ελληνική Κοινή Γνώμη αντιμετωπίζει, σχεδόν καθολικά, τον πυρήνα των υπηρεσιών του κοινωνικού κράτους, που περιλαμβάνει την υγεία, την προστασία της τρίτης

¹⁸ J.Curtice & R. Jowell, ό.π., σελ.94

¹⁹ Geoffrey Evans, «Cross-national differences in support for welfare and redistribution: an evaluation of competing theories», στο B.Taylor & K.Thomson (επιμ.), Understanding Change in Social Attitudes, Dartmouth, Aldershot 1996, σελ. 185-208 // M.Kaase & K.Newton, «What people expect from the state: plus ca change...», στο R.Jowell et al. (επιμ.), British and European Social Attitudes. How Britain Differs, the 15th report, 1998/99 edition, Ashgate, Aldershot 1998, σελ. 39-56// Peter Taylor-Gooby, «Commitment to the welfare state», στο R.Jowell et al. (επιμ.), British and European Social Attitudes. How Britain Differs, the 15th report, 1998/99 edition, Ashgate, Aldershot 1998, σελ.57-75.

ηλικίας, των ανέργων κ.λπ., ως κανονικές, «φυσιολογικές» αρμοδιότητες της Διακυβέρνησης²⁰. Οι 9 στους 10 πολίτες στις περισσότερες δυτικές Ευρωπαϊκές Χώρες και σχεδόν όλοι στην Ελλάδα υιοθετούν αυτήν τη θέση και 7 στους 10 εντάσσουν στις αρμοδιότητες την οικονομική αναδιανομή, τον έλεγχο των τιμών και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων (πίνακας 24).

ΠΙΝΑΚΑΣ 24: Οι αρμοδιότητες της Διακυβέρνησης

Συνιστούν αρμοδιότητες της Διακυβέρνησης:	Σίγουρα	Μάλλον	Σύνολο
	ναι	ναι	%
	%	%	%
Η υγεία των αρρώστων	81,7	13,7	95,4
Η αξιοπρεπής διαβίωση των ηλικιωμένων	81,1	14,4	95,5
Η αξιοπρεπής διαβίωση των ανέργων	73,9	16,8	90,7
Ο έλεγχος των τιμών	73,2	17,4	90,6
Η μείωση των εισοδηματικών διαφορών	73,1	16,9	90,0
Η εξασφάλιση εργασίας	68,5	19,0	87,5
Η ανάπτυξη των επιχειρήσεων	63,8	22,4	86,2

Πηγή: ΕΕΔ-98

Με βάση τις απαντήσεις των ερωτηθέντων για όλους τους τομείς αρμοδιοτήτων, προκύπτει ο αθροιστικός δείκτης αρμοδιοτήτων που θεωρούνται υποχρέωση της Διακυβέρνησης. δείκτης που επιτρέπει και τη συγκριτική αξιολόγηση της ελληνικής περίπτωσης, σε σχέση με την ευρωπαϊκή (πίνακας 25). *Μεταξύ των τριών χωρών για τις οποίες διατίθενται συγκριτικά στοιχεία, η Ελλάδα εμφανίζει με διαφορά το υψηλότερο ποσοστό (72%) υπέρ της κρατικής παρέμβασης και στους επτά τομείς αρμοδιοτήτων που διερευνώνται.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: Αθροιστικός Δείκτης αρμοδιοτήτων της Διακυβέρνησης

Αριθμός αρμοδιοτήτων που θεωρούνται ευθύνη της Διακυβέρνησης	GR-98	Britain-96	W.Germany-96
	%	%	%
0-4	8	15	26
Πέντε	6	15	19
Έξι	14	25	25
Επτά	72	45	30

Πηγή: ΕΕΔ-98// M.Kaase & K.Newton, BSA, 15th report, ό.π., πίνακας, σελ.45.

Σημείωση: Ο δείκτης λαμβάνει τιμές από 0 (δεν θεωρούν καμιά περιοχή αρμοδιοτήτων ευθύνη της κρατικής παρέμβασης), έως 7 (θεωρούν όλες τις περιοχές αρμοδιοτήτων ευθύνη της κρατικής παρέμβασης)

Οι σύγχρονες συζητήσεις για τη μείωση του ρόλου του κράτους δεν έχουν ασκήσει καθοριστική επίδραση στις στάσεις της Κοινής Γνώμης απέναντι στο Κράτος και το ρόλο του, όχι μόνον στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς. Πάντως, η τάση αυτή επαληθεύεται στη χώρα μας σε σημαντικά υψηλότερο βαθμό. Η ελληνική Κοινή Γνώμη παραμένει περισσότερο από οπουδήποτε αλλού προσδεμένη στις ιστορικές αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά.

²⁰ M.Kaase & K.Newton, ό.π., σελ. 41.